

„ARHIVA FONOGRAMICĂ A GRAIULUI POPULAR” DE LA CHIȘINĂU ÎN CONTEXT GENERAL ROMÂNESC ȘI EUROPEAN

Liliana POPOVSCHI

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7032-142X>

Rezumat. În dialectologie, arhiva fonogramică reprezintă un corpus de texte dialectale înregistrate pe teren cu ajutorul mijloacelor tehnice (fonograf, gramofon, patefon, magnetofon etc.) și păstrate pe diverse suporturi, cum ar fi benzile de magnetofon sau discurile, și face parte din categoria modalităților de prezentare și conservare a faptelor dialectale. Începând cu anul 1899, arhive sonore apar la Viena, Zürich, Paris, București. „Arhiva fonogramică a graiului popular” de la Chișinău a fost constituită între anii 1957-1965, în timpul anchetei pentru elaborarea „Atlasului lingvistic moldovenesc”. Colecția arhivei, cuprinzând mostre de vorbire dialectală, înregistrate în localități cu populație românească din Republica Moldova, Ucraina, Federația Rusă, Georgia, Kazahstan, Kârgâzstan, contribuie la întregirea imaginii asupra limbii române, considerate sub aspectul variației sale, atât diatopice, cât și diastratice sau diafazice, dar poate fi utilizată drept sursă documentară și pentru cercetarea multor altor probleme de lingvistică, etnografie, folcloristică, istorie etc. Aceste documente sonore sunt elemente ale patrimoniului cultural românesc și european, ce necesită a fi protejate, valorificate și prețuite la justa valoare.

Cuvinte-cheie: dialectologie, metode, arhivă fonogramică, mostre de vorbire dialectală, texte dialectale, sursă documentară, patrimoniu.

The Chisinau „Phonogram Archive of Dialectal Speech” in General Romanian and European Context

Abstract. In dialectology, the phonogram archive represents a corpus of dialectal texts recorded with the aid of technical means (phonograph, gramophone, pathophone, tape recorder, etc.) and stored on various media such as tapes or discs. It is a way of presenting and preserving dialectal facts. From 1899, sound archives were created in Vienna, Zürich, Paris, Bucharest. The Chisinau „Phonogram Archive of Dialectal Speech” was made up between 1957 and 1965, during the „Moldavian Linguistic Atlas” survey. The archive’s collection, including dialectal speech samples recorded in Romanian-speaking communities of the Republic of Moldova, Ukraine, the Russian Federation, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, contributes to complete the image of the Romanian language, considered under the aspect of its diatopic, as well as diastratic or

diaphasic variation, but it can also be used as a documentary source for the research of many other problems of linguistics, ethnography, folkloristics, history, etc. These sound documents are elements of Romanian and European cultural heritage that need to be protected, exploited and highly valued.

Keywords: *dialectology, methods, phonogram archive, dialectal speech samples, dialectal texts, documentary source, heritage.*

După constituirea sa ca disciplină lingvistică autonomă la sfârșitul secolului al XIX-lea, dialectologia și-a elaborat propriul instrumentar metodologic, adecvat studierii variantelor teritoriale ale limbii, pe care, odată cu trecerea timpului, l-a completat cu noi procedee, principii, tehnici, în conformitate cu evoluțiile pe plan științific și cultural. La ora actuală, metodologia cercetării dialectologice cuprinde modalități de culegere a materialului dialectal, de prezentare și de interpretare a acestuia, corespunzând etapelor succesive de studiere a graiurilor și a dialectelor și contribuind la cunoașterea lor cât mai exactă și mai aprofundată (Tratat, 1984, p. 13).

Pe lângă metoda geografică și cea monografică, aplicate cu succes de către dialectologi, arhiva fonogramică este, fără îndoială, una dintre cele mai importante achiziții metodologice și tehnice ale dialectologiei, care i-a îmbogățit substanțial rezultatele practice și teoretice.

În dialectologie, arhiva fonogramică reprezintă un corpus de texte dialectale înregistrate pe teren cu ajutorul mijloacelor tehnice (fonograf, gramofon, patefon, magnetofon etc.) și păstrate pe diverse suporturi, cum ar fi benzile de magnetofon sau discurile. Considerată „un adevărat muzeu sonor al unei limbi” (*ibidem*, p. 733), ea face parte din categoria modalităților de prezentare și conservare a faptelor dialectale.

Crearea primelor arhive fonogramice este direct legată de inventarea aparatelor de înregistrare și reproducere a sunetelor. Utilizarea lor drept mijloace de culegere științifică a datelor a reprezentat o tehnologie revoluționară în raport cu metoda clasică de notare cu creionul pe hârtie, ce a impulsionat cercetările din domeniul dialectologiei. Înregistrările prezentau avantajul de a păstra timbrul vocii informatorilor și pronunția specifică graiurilor locale și de a putea fi ascultate de mai multe ori în scopul transcrierii cât mai fidele față de original a materialului cules.

Se pare că noile posibilități tehnice i-au fascinat pe cercetătorii preocupați de limba vorbită, de latura sonoră a limbajului uman (de altfel, ca și pe folcloriști și etnologi) și i-au tentat să le folosească în scop științific, întrucât arhivele sonore nu au întârziat să apară în Europa.

În 1899 este fondată prima arhivă sonoră – Arhiva fonogramică a Academiei Imperiale de Științe de la Viena (*Phonogrammarchiv*).

Ca răspuns la propunerea Academiei vieneze de a participa la proiectul ambițios de „imortalizare a limbilor lumii”, în 1909, germanistul Albert Bachmann și romanistul Louis Gauchat creează la Universitatea din Zürich *Arhiva fonogramică elvețiană*. Scopul echipei antrenate în constituirea arhivei era de a înregistra graiurile germane și romanice vorbite pe teritoriul Elveției și de a pune înregistrările la dispoziția cercetătorilor și a profesorilor. Colecția cuprinde circa 350 de discuri cu texte acoperind tematici referitoare la viața cotidiană și îndeletnicirile țăranilor de la începutul sec. al XX-lea, precum și texte folclorice (Pop, 1950, p. 271-276; Maître, 2006).

Inspirat de modelul arhivei de la Viena, lingvistul francez Ferdinand Brunot fondează în 1911 arhiva sonoră din cadrul Universității Sorbona – *les Archives de la Parole*. Scopul acestei inițiative era de a transmite generațiilor viitoare mostre de vorbire dialectală, texte în limbi străine și vocea înregistrată a unor personalități ale timpului, precum Guillaume Apollinaire, Émile Durkheim sau Alfred Dreyfus. Între 1911 și 1914 au fost realizate în jur de 300 de înregistrări: unele – în laboratorul special amenajat, dotat cu echipament tehnic furnizat gratuit de industriașul Émile Pathé, altele – în timpul celor trei anchete de teren, desfășurate în regiunile Ardennes (iunie-iulie 1912), Berry (iunie 1913) și Limousin (august 1913). Dispunând de mijloacele necesare pentru a fixa cuvântul rostit, F. Brunot considera că e de datoria sa și a colegilor săi de generație să lase posterității documente sonore, pe care le considera chiar mai valoroase decât cele scrise, având în vedere că scrisul reproduce doar parțial graiul viu. În opinia lingvistului, arhiva fonogramică, în calitate de spațiu inedit de conservare a patrimoniului sonor materializat prin intermediul fonogramelor, își merită pe deplin locul în rândul instituțiilor păstrătoare de patrimoniu, la fel ca muzeele, bibliotecile sau arhivele tradiționale (Pop, 1950, p. 151-155; Corderiex, 2014).

Culegerea mostrelor de limbă vorbită la nivel dialectal pe baza unor metode noi, moderne, s-a aflat și în atenția dialectologilor români.

Înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, în cadrul Laboratorului de fonetică experimentală de la Facultatea de litere din București, din inițiativa acad. Al. Rosetti, a fost constituită o colecție de discuri cu înregistrări de texte din graiurile românești, care, din nefericire, a fost distrusă în urma unui bombardament aerian în 1944. Rezultatele anchetelor de teren au fost însă valorificate într-un șir de studii, ce rămân a fi importante surse de referință pentru specialiștii în domeniu. Majoritatea studiilor au fost publicate în revista „Bulletin linguistique”, scoasă de Al. Rosetti între anii 1933-1948 (Tratat, 1984, p. 117).

În 1956, la propunerea Domniei sale, Academia Română a aprobat alcătuirea *Arhivei fonogramice a limbii române* (AFLR) – „colecția tezaur a graiurilor

românești” (*ibidem*). Obiectivul fixat era culegerea și păstrarea cu ajutorul înregistrărilor pe bandă de magnetofon și a transpunerii ulterioare pe discuri a unor texte reprezentative pentru graiurile vorbite pe teritoriul României, supuse tot mai mult influenței limbii literare, și valorificarea lor prin editare sistematică și prin studiere (Șuteu, 1958a, p. 211-212, 216).

Textele au fost culese în baza unor principii metodologice, stabilite în prealabil, referitoare la anchetatori, informatori, punctele de anchetă, chestionar, modul de desfășurare a anchetei (Șuteu, 1958a; Cazacu, 1967).

La prima etapă de constituire a arhivei, anchetele întreprinse în vederea înregistrării textelor s-au desfășurat în aceleași puncte în care au avut loc cercetările pentru *Noul atlas lingvistic român* – proiect paralel, vizând atingerea aceluiași scop: acumularea de material documentar care să reflecte stadiul de dezvoltare a variantelor regionale ale limbii române în întreaga lor complexitate.

În fiecare localitate au fost anchetați 6-8 informatori de ambele sexe și de vârste diferite (copii, tineri, maturi, vârstnici), pentru a surprinde diferențierea graiului local în funcție de variabilele sociale. La selectarea informatorilor s-a ținut cont și de principiile generale ale anchetelor dialectale: să fie originari din localitate, să nu aibă defecte de pronunțare, să fie destul de volubili.

Au fost culese două tipuri principale de texte: tematice și libere. Textele tematice descriu unele activități specifice mediului rural, cum ar fi: cultivarea și prelucrarea cânepii, prelucrarea lânii, țesutul, construirea casei, spălatul tradițional al rufelor, muncile agricole (arat, secerat, treierat), lucrul la vie și producerea vinului, prepararea unor alimente de bază (pâine, brânză) și a bucatelor tradiționale (mămăligă, sarmale, plăcinte, cozonac, preparate din carne de porc) sau tradiții, obiceiuri și practici culturale, de exemplu, obiceiuri la naștere, la botez, la nuntă, la înmormântare, la diferite sărbători (Crăciun, Anul Nou, Paște, Ispas, Duminica Mare, Sânziene, Sfântul Andrei), obiceiuri sociale (claca, șezătoarea, hora), ritualuri și practici magice (Paparuda, Caloianul, descântatul, vrăjitul) etc. Aceste texte pun în lumină aspecte esențiale ale vieții țaranului român și ale patrimoniului cultural românesc, iar din punct de vedere lingvistic oferă cercetătorilor material comparabil, în special material lexical, întrucât se remarcă prin bogăție și varietate terminologică. Textele libere sunt cele pe care informatorul (orientat de anchetator) le-a comunicat din proprie inițiativă, relatând evenimente, întâmplări din viața sa sau din istoria satelor. Au fost înregistrate, de asemenea, texte folclorice: povești, legende, descântece, urături etc.

Proiectul prevedea, de asemenea, ca înregistrările să fie însoțite de un set de documente, care să servească atât la gestionarea arhivei, cât și la o mai bună înțelegere a textelor. Fiecare bandă trebuia să fie însoțită de un *catalog de fonograme*, cuprinzând lista textelor, informatorii, culegătorii,

locul și data înregistrării. Pentru fiecare text se întocmea *fișa fonogramică*, indicându-se denumirea localității, titlul textului, numele informatorului, observații referitoare la particularitățile de grai (forme sau sensuri specifice), numele culegătorului și data înregistrării. Informația referitoare la fiecare subiect anchetat (numele, vârsta, nivelul de instruire, ocupația, situația familială, deplasările efectuate în afara localității) și unele remarci cu privire la predispozițiile sale comunicative erau notate în *fișa de informator*, la care se atașa și fotografia acestuia (Șuteu, 1958a, p. 217-219; Șuteu, 1958b).

O modalitate de valorificare a colecțiilor arhivei este publicarea selectivă a textelor dialectale: *Texte dialectale. Oltenia*, București, 1967; *Texte dialectale. Muntenia*, vol. I-III, București, 1973-1987 etc.

În ultimele decenii, AFLR a fost completată cu înregistrări efectuate în comunitățile românești din afara granițelor României, în baza unor acorduri de colaborare cu institutele de profil din Republica Moldova, Ucraina, Ungaria, Serbia, Bulgaria, iar rezultatele cercetărilor de teren au fost publicate în câteva volume: *Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului. Texte dialectale și glosar*, București, 2000; *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, 2005; *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale și glosar*, București, 2006; *Graiuri românești de la est de Nistru. Texte dialectale și glosar*, București, 2011; *Graiuri dacoromâne din sud-estul Ucrainei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, 2016.

Se cere subliniat faptul că și dialectologii de la alte centre de cercetare (de la Iași, Cluj-Napoca, Timișoara), efectuând anchete pentru atlasele lingvistice regionale ce le fuseseră repartizate, au înregistrat pe benzi magnetice texte dialectale cu intenția de a le publica în volume aparte, ca suplimente la atlasele respective. (Unele volume au și văzut lumina tiparului, de exemplu *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, vol. I, partea 1, Iași, 1993; vol. I, partea a 2-a, Iași, 1995; vol. II, partea 1, București, 2002).

Prin urmare, dialectologia română dispune de material sonor ilustrativ pentru cea mai mare parte a graiurilor românești de pe teritoriul României și pentru o bună parte a graiurilor vorbite în afara granițelor țării.

De domeniul dialectologiei române țin și rezultatele cercetărilor dialectologice de la Chișinău. În perioada de până la independența Republicii Moldova, în pofida contextului sociocultural neprielnic, investigațiile dialectologilor chișinăuieni au încercat să se alinieze, în măsura posibilului, la cele din România (Pavel, 1996, p. 111). Astfel, în 1956, s-a decis constituirea *Arhivei fonogramice* a Sectorului de dialectologie și fonetică experimentală

al Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe din RSSM (azi Sectorul de istoria limbii, dialectologie și onomastică al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM). Proiectul urma să fie realizat în baza unor principii metodologice similare celor de care s-au ghidat dialectologii bucureșteni pentru alcătuirea AFLR (Stati, 1963).

Textele au fost culese între anii 1957-1965, în timpul anchetei pentru elaborarea *Atlasului lingvistic moldovenesc*, în punctele din rețeaua acestuia ce cuprinde localități din Basarabia, Transnistria, nordul Maramureșului (regiunea Transcarpatia) și al Bucovinei, ținutul Herța, sud-estul Ucrainei, ținutul Krasnodar și ținutul Primorie din Federația Rusă, Georgia (Abhazia), Kazahstan și Kârgâzstan, reușindu-se crearea unei colecții de probe de grai românesc de pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice. Înregistrarea textelor la magnetofon a fost efectuată de către un membru al echipei de anchetatori: între 1958 și 1961 de către Vasile Melnic în 102 localități, între 1961 și 1965 de către Vasile Stati în 132 de localități, iar în 1963 Rubin Udler a înregistrat texte în 3 localități din Extremul Orient și în câte o localitate din Kârgâzstan, Kazahstan și regiunea Omsk a Federației Ruse (ALM–Anexă I/1, 1968, p. 15; Melnic, Stati, 1969, p. 3).

Colecția arhivei cuprinde texte obligatorii și texte libere. Textele obligatorii, culese cu scopul de a oferi material comparabil, sunt cele referitoare la prelucrarea cânepii și a lânii, și la țesut, precum și cele ce descriu obiceiurile de nuntă. Textele libere variază în funcție de specificul locului, de îndeletnicirea și sexul informatorului. Ca texte libere au fost înregistrate și materiale folclorice, deoarece și ele „reflectă într-o oarecare măsură graiul anchetat” (Melnic, Stati, 1969, p. 4). De obicei, textele libere erau înregistrate primele, pentru ca informatorii să se acomodeze la situația specifică de comunicare pe care o prezintă ancheta (Stati, 1963, p. 67).

Deși s-a acceptat ca principiu necesitatea pluralității informatorilor, nu au fost stabilite categorii de vârstă și de sex. În fiecare localitate au fost anchetate câte 2-5 persoane, de regulă în vârstă de 50-60 de ani, care, după cum s-a constatat, au oferit cele mai bune texte. La alegerea informatorilor au fost respectate criteriile adoptate și pentru ALM: să fie purtători tipici ai graiului local, originari din localitatea cercetată și locuitori permanenți ai localității, practicând ocupațiile tradiționale ale locului, fără defecte de vorbire, fără știință de carte sau cu puțină școală, dar buni povestitori (*ibidem*, p. 66; Melnic, Stati, 1969, p. 6). S-au cules texte de la aproximativ 700 de informatori (ALM–Anexă I/1, 1968, p. 15).

La sfârșitul fiecărei înregistrări anchetatorul completa *fișa de informator*, iar în laborator – *catalogul de fonograme*, ambele întocmite după modelul românesc (Stati, 1963, p. 68-69).

La încheierea expedițiilor, arhiva fonogramică includea peste 3000 de texte, păstrate atât pe benzi originale (circa 500, conform datelor din cataloagele de fonograme), cât și pe copii, realizate pentru a preveni deteriorarea originalelor din cauza audierilor repetate pe care le solicita activitatea de cercetare (*ibidem*, p. 68). Relocarea ei în câteva rânduri a dus la pierderea unor piese ale colecției, iar păstrarea ei (de fapt, a întregii arhive dialectologice) timp de mai mulți ani în condiții inadecvate, într-o magazie, avea drept consecință degradarea calității înregistrărilor, de aceea Sectorul și-a dat consimțământul pentru salvarea ei în cadrul unui proiect internațional (Pavel, 2020, p. 81). Azi colecția numără circa 600 de benzi (originale și copii) și este disponibilă și în format digital, online (<https://folclor-dialectologie.md>).

Ca și în cazul AFLR, materialul arhivei fonogramice de la Chișinău a fost valorificat prin publicare selectivă. Între anii 1969-1987 au apărut 6 volume ale culegerii *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*, în care textele sunt redactate, din păcate, cu ajutorul unui sistem de transcriere fonetică, ce are la bază grafia chirilică, oficială la acea vreme. Pentru introducerea lor în circuitul științific general românesc și european, se impune reeditarea lor cu grafie latină. Pregătirea primului volum al noii ediții pentru tipar este în prezent unul dintre obiectivele activității dialectologilor de la IFR „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”.

Materialele audio ale arhivei dialectologice de la Chișinău, la fel ca alte texte dialectale tezaurizate în arhive fonogramice, constituie surse de o valoare documentară inestimabilă. Mostrele de vorbire dialectală sunt, întâi de toate, documente de mare preț pentru specialiștii din diferite ramuri ale lingvisticii, oferind posibilitatea examinării multor fenomene fonetice, lexico-semantice, morfologice și sintactice în contexte autentice, firești de manifestare. Ele sunt deosebit de utile pentru cercetările din domeniul dialectologiei, sincronice și diacronice, al istoriei limbii, al sociolingvisticii, al stilisticii, pentru abordarea unor probleme din domenii mai noi de investigație științifică: pragmatica, lingvistica textului/ a discursului, analiza comunicării etc., pentru precizarea și completarea principiilor de lingvistică generală. Însă posibilitățile de utilizare a textelor dialectale depășesc cadrul strict lingvistic, deoarece prin conținutul lor ele furnizează informații prețioase privind cultura, mentalitatea și psihologia populară, organizarea socială și evoluția comunităților din diferite zone geografice și prezintă interes pentru cercetările de etnografie, folclor, istorie, sociologie, psihologie etc.

În context general românesc, arhiva dialectologică sonoră de la Chișinău, ilustrând graiurile dacoromâne estice, permite întregirea imaginii asupra limbii române, considerate sub aspectul variației sale, atât diatopice, cât

și diastratice sau diafazice, iar prin descrierea elementelor de civilizație și cultură tradițională, prin evocarea faptelor păstrate vii în memoria colectivă, contribuie la o mai bună cunoaștere a unei părți a românității, aflate, în virtutea împrejurărilor istorice, în afara granițelor României. Însăși constituirea arhivei fonogramice pentru a servi drept sursă documentară complementară *Atlasului lingvistic moldovenesc*, conceput ca atlas regional al limbii române (ALM–Anexă I/1, 1968, p. 5), precum și corelarea ei, fie și parțială, cu AFLR denotă viziunea integratoare a creatorilor ei.

Totodată, pe baza documentelor colecției pot fi evidențiate concordanțe cu alte idiomuri romanice sau europene, se pot face comparații pentru a releva atât asemănările, cât și diferențele naționale, regionale și locale în interiorul spațiului cultural european.

Așadar, *Arhiva fonogramică a graiului popular* de la Chișinău păstrează elemente de patrimoniu lingvistic și cultural național și european, de aceea necesită a fi protejată, valorificată și prețuită la justa valoare.

Referințe bibliografice:

1. ALM–Anexă I/1 = *Atlasul lingvistic moldovenesc. Articole introductive, anexe*, volumul I, partea I, redactat de R. Udler și V. Comarnițchi, cu participarea lui V. Melnic și V. Pavel. Chișinău, 1968, 176 p.

2. CAZACU, Boris. Prefață. În: *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia Coțuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe. București, 1967, p. XVII-XXII.

3. CORDERIEX, Pascal. *Ferdinand Brunot et les Archives de la parole: le phonographe, la mort, la mémoire*. În: *Revue de la BNF*. 2014, nr. 3 (48), p. 5-11 [online]. Disponibil: <https://www.cairn.info/revue-de-la-bibliotheque-nationale-de-france-2014-3-page-5.htm> [citât 02.05.2023].

4. MĂÎTRE, Raphaël. *Documents sonores historiques*. În: *L'ami du patois: trimestriel romand*. 2006, nr. 33, p. 72-74 [online]. Disponibil: <https://www.e-periodica.ch/cntmng?pid=adp-001:2006:33::112> [citât 21.04.2023].

5. MELNIC, Vasile, STATI, Vasile. *Introducere*. În: *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*, volumul I, partea I, culese de V. Melnic, V. Stati, R. Udler. Chișinău, 1969, p. 3-7.

6. PAVEL, Vasile. *Probleme ale elaborării Atlasului lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*. Vol. I-II. În: *Fonetică și dialectologie*. 1996, nr. XV, p. 111-116.

7. PAVEL, Vasile. *Arhiva dialectologică: scurt istoric*. În: *Philologia*. 2020, nr. 1-2, p. 78-82.

8. POP, Sever. *La dialectologie: aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques. Première partie: Dialectologie romane*. Louvain: Imprimerie J. Duculot Gembloux, 1950, 733 p.

9. STATI, Vasile. *Arhiva fonogramică a Sectorului de dialectologie și fonetică experimentală*. În: *Limba și literatura moldovenească*. 1963, nr. 1, p. 66-69.

10. Șuteu, 1958a = ȘUTEU, Valeriu. *Arhiva fonogramică a limbii române*. În: *Fonetică și dialectologie*. 1958, nr. I, p. 211-219.

11. Șuteu, 1958b = ȘUTEU, Valeriu. *Primele înregistrări de texte dialectale pentru Arhiva fonogramică a limbii române*. În: *Limba română*. București, 1958, nr. 3, p. 96-100.

12. *Tratat*, 1984 = *Tratat de dialectologie românească*. Coordonator: V. Rusu. Craiova: Editura Scrisul Românesc, 1984, 856 p.

Notă: Articol elaborat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*.